

УДК 821.161-2 (рецензія)

DOI 10.18524/2312-6825.2021.32.250088

Олег Дьомін

ORCID.ORG/0000-0001-5842-6926

доктор історичних наук, професор

професор кафедри всесвітньої історії

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

(Україна, Одеса,)

095-735-11-20

olegborisovich.domin@gmail.com

Oleg Dyomin

Doctor of Historical Sciences (Ph.D.), Professor,

Professor of the Department of World History,

Odessa I. I. Mechnikov National University.

Ukraine, Odessa

095-735-11-20

olegborisovich.domin@gmail.com

ЯК ЧОВЕН У БУРХЛИВОМУ МОРІ

Рецензія:

Варзацкий В. Исторические этюды. Одесса, 2019. 88 с.

Як правило, випускники історичного факультету Одеського державного університету імені І. І. Мечникова радянського часу рідко коли отримували другу освіту. Професія історика дозволяла в ті роки працювати в різних сферах без жорсткої прив'язки до переліку посадових обов'язків. Проте, іноді виникали умови, коли нова посада вимагала нових професійних знань і за письмовим зверненням установи людина отримувала направлення до нового вищого навчального закладу. Серед таких істориків опинився й випускник 1973 р. Валерій Дмитрович Варзацький.

Загалом історики працювали в освіті, науці, виробництві, партійному і державному управлінні, міліції тощо. Але рідко хто пройшов через декілька виробничих сфер, набув такого професійного досвіду як В. Варзацький. Він народився 5 квітня 1951 р. у селищі Доманівка Доманівського району тоді ще Одеської області. В 1968 р., закінчивши Доманівську середню школу, поступав на стаціонар історичного факультету Одеського державного університету ім.

І. І. Мечникова. Але пройшов тільки на заочне відділення і працював бійцем пожежної частини № 18 селища Доманівка (1968 – 1969 рр.). З 1 вересня наступного року перейшов на стаціонарне відділення цього ж факультету та спеціалізувався на кафедрі нового і новітнього часу у доцента С. Й. Аппатова. В 1973 р. закінчив університет, захистивши дипломну роботу «Радянська історіографія історії радянсько-американських відносин в 1917 – 1939 р.»». За державним розподілом отримав призначення в Доманівський район, в Кузнецівську середню школу, де викладав історію, суспільствознавство, географію, літературу. До 1975 р. працював інструктором відділу пропаганди і агітації райкому компартії України, другим секретарем райкому комсомолу. Незважаючи на посади у владних партійних структурах, він продовжував виступати за гандбольну команду Доманівки, яка неодноразово досягала чемпіонства Товариства «Колос» Миколаївської області, що давало право на участь в розіграшу Кубка України того ж товариства. В 1975–1977 рр. повернувся до вчителювання в Доманівській середній школі і одночасно поступив до аспірантури кафедри історії КПРС рідного університету. Закінчивши в 1979 р. стаціонарну аспірантуру, знову повернувся на батьківщину, де займав посади інструктора райкому компартії, а потім директора радгоспу «Доманівський» (1979–1982 рр.). Одночасно з цим, в 1980 р. заочно закінчив Одеській інститут народного господарства за спеціальністю економіка і планування сільського господарства. В 1982 р. переїхав до Оренбургу, де жила і працювала його дружина (за фахом філолог). До 1987 р. викладав у місцевому педагогічному інституті історичні та економічні дисципліни. Це стимулювало роботу над кандидатською дисертацією «Боротьба партії більшовиків за залучення демократичного офіцерства на сторону соціалістичної революції (лютий 1917–лютий 1918 рр.)», яку він захистив в 1984 р. в Одесі, науковим керівником якої став завідуючий кафедри доктор історичних наук, професор, Герой Радянського Союзу Н. М. Якупов.

Повернувшись до Одеси в 1987 р. працював до 1990 р. в Одеському електротехнічному інституті зв'язку імені О. С. Попова.

Потім майже три роки (до 1992 р.) викладав в Одеському інженерно-будівельному інституті. Складні умови трансформації суспільства спонукали його до зміни професії. До 1995 р. був начальником відділу зовнішніх зв'язків великої одеської страхової компанії «Пилигримъ». Накопичення досвіду сприяло й кар'єрному зростанню у страховому бізнесі – в 1995 р. став генеральним директором страхової компанії «Україна». В 1997 – 1999 рр. займав керівні посади в різних підприємствах. Складні життєві обставини змусили до нових переїздів: в 2000 р. переїхав до м. Первомайська Миколаївської області, де викладав у місцевому філіалі Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Наступні п'ятнадцять років пройшли бурхливо: він повертався до роботи в компаніях, відновлював викладання у вищих навчальних закладах Одеси, Первомайська, Миколаєва вже на посаді доцента. Паралельно займався журналістикою, зокрема був редактором газети «Утренняя звезда», що виходила в Одесі. Зараз живе у м. Одеса.

У творчому доробку В. Варзацького публікації наукового, публіцистичного, мемуарного та літературного характеру. Крім чисельних статей, окремими виданнями, за рахунок автора і спонсорів, вийшли книжки «Пьяная жизнь» (Пьяная жизнь. Повести и рассказы. Одесса, Optimum, 2014. 196 с.), «Трезвая жизнь» у п'яти випусках (Трезвая жизнь. Одесса: Optimum, 2015. 58 с.; Трезвая жизнь – 2. Николаев: ФЛП Швец В.М., 2016. 59 с.; Трезвая жизнь – 3. Николаев: ФЛП Швец В.М., 2017. 52 с.; Трезвая жизнь – 4. Одеса, 2018. 72 с.; Трезвая жизнь – 5. Одесса, 2018. 72 с.), «Вой», «Ошибка жизни» (Ошибка жизни. Вой. Одесса: Феникс, 2018. 80 с.), «Незабудки» («Незабудки». Одесса: Печатный дом, 2017. 32 с.), «Некоторые факты о евреях Доманёвки» (Некоторые факты о евреях Доманевки. Очерки. Одесса: Optimum, 2017. 79 с.), «Исторические этюды». Вони представлені і в інтернеті, де мають значне коло шанувальників. Нарис історії євреїв Доманівки виданий с паралельним англійським текстом.

В деяких із цих видань автор спеціально писав про свої студентські роки на історичному факультеті, куди він прийшов із

чітко усвідомленим бажанням стати істориком. Як він згадував, шкільна вчителька Надія Іванівна Чистякова привила любов до історії, а мислити історичними категоріями навчив його на істфаці відомий радянський історик Вадим Сергійович Алексєєв-Попов. Майбутній історик факультету не зможе обійтись без талановито виписаних В. Варзацьким портретів викладачів факультету, без прискіпливого аналізу та самокритики автора, через які яскраво проглядає життя радянського студентства. А чого тільки коштують представлені в інтернеті багаторічні його щоденники, які зафіксували відкрито і чесно потаємні думки молодої людини із усіма пригодами, спокусами, негараздами і радощами плінного життя 60-х – 80-х років ХХ століття. Значний обсяг щоденників припадає й на студентські роки, коли автор проживав в університетському гуртожитку на вулиці імені Довженка.

Рецензована робота включає дванадцять нарисів, що були написані впродовж двадцяти років, у 1998 – 2019 рр. під кожною із публікацій вказана дата написання. Але була б ще цікавішою і більш пізнавальною вказівка на місце її написання. Можемо тільки приблизно це з'ясувати, спираючись на біографічні маркери автора. Деякі із матеріалів опубліковані, частина зберігалась в особистому архіві автора. Центральне місце в книжці займає «Зміна тисячоліть: досвід аналізу і прогнозу». Він найбільший за обсягом і структурно розміщений приблизно на екваторі усього тексту. Написаний, як це впливає із назви, на початку ХХІ ст., у січні 2001 р.

В. Варзацький розпочав із загальних роздумів фактично про необхідність і важливість формування довготривалої історичної пам'яті, бо прийде час, коли наші надзвичайно далекі нащадки, вже не будуть оперувати поняттями «століття» як ми, а перейдуть до нового хронологічного символу «тисячоліття». Виходячи із цього, автор вважає, що внаслідок відсутності історичних порівнянь першого і другого тисячоліть, нагально необхідно це зробити. Але тут не все просто. По-перше, датування подій за ерою «від різдва Хрестового» стрімко поширилось Європою тільки наприкінці першої половини другого тисячоліття та й то, головним чином, в західній її частини. До того часу

переважаючим було датування «від створення світу» у значно відмінних між собою католицькому та православному варіантах. Тому перехід до третього тисячоліття фактично став просто першим таким рубежем. І, по-друге, в системі координат «від створення світу» здавна існувало твердження: «День творіння як тисяча років» із усіма численними наслідками, зокрема і з порівняннями минулих тисячоліть, звичайно, в тогочасних світоглядних уявленнях.

Але підведення підсумків другого тисячоліття вкрай необхідне для сучасних гуманітарних наук. І будемо сподіватись, що заклик В. Варзацького на залишитись без відгуків. Що ж він пропонує визнати найважливішими результатами минулого другого тисячоліття і які дає прогнози на третє тисячоліття? Для автора такими є явища, які кардинально відрізняють його від першого періоду, які домінували на протязі мінімум півтисячоліття і для яких вища фаза закінчилась в рамках цього хронологічного відрізка (с. 38). Такими явищами він визнає (у порядку викладення): розвиток соціально-політичних вчень (від Данте до Леніна і Ганді), формування «Великої Літератури», досягнення живопису. З цим в цілому можна погодитись як із алгоритмом історичних порівнянь. Проте, виникає питання, а що ж робити із розвитком науки і техніки, які між іншим, багато в чому, визначали перераховані автором явища.

Приділивши значну увагу результатам тисячоліття, автор менше зупинився на прогнозах (можливо через перевищення обсягу тексту). Першим він назвав кризу провідних релігій світу, який поведе людство до значного поширення атеїзму. На порядок денний все більше будуть поставати питання державної дезінтеграції, пов'язані із прагненням свободи, як одним «із самих «матеріальних» втілень духовного стану» (с. 45).

Нарис дещо неочікувано закінчився розглядом «національної ідеї», яка з точки зору В. Варзацького, явище більш економічне і соціальне, ніж політичне, вкорінене у кожную людину і таке, яке працює в різні моменти історії із різною ефективністю. Незважаючи на такий епілог і тьмяність перспектив третього тисячоліття, нарис справляє враження глибоких емоційних роздумів. Автор поставив перед собою майже не

підйомне завдання, але, разом із тим, вдало зумів визначити основні моменти проблеми. Можливо тільки пожалкувати, що свого часу він не продовжив розвивати започатковану тему.

Більшість інших нарисів доволі наочно розбиваються на дві частини. Перша показує історію партійно-політичного поверху подій в Одесі в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Мова йде про діяльність одеських організацій соціал-демократичної партії України (об'єднаної), РУХу, української селянської демократичної партії, відношення одеситів до перебудови М. С. Горбачева, про перспективи партійної діяльності в українському селі. В матеріалах з'явилися і контроверсійні роздуми про місце, роль і перспективи діяльності людини, що займає посаду президента України. Про складний політичний шлях, яким пройшов автор, свідчить нарис «Посвячення», де яскраво і історично-конкретно описана традиційна неформальна процедура остаточного затвердження на своїх посадах других секретарів райкомів комсомолу Миколаївської області.

Інша частина матеріалів присвячена Людині. Меншою мірою говориться про особистості, на перше місце висунута буденна обставина – людина в повсякденному житті сучасного українського буття. Людина на тлі природних і політичних катаклізмів представлена як достатньо типова українська особливість. Це дозволяє автору робити екскурси в історію українського менталітету, специфіку підходів рядових українців до життєвих труднощів тощо. Незважаючи на задекларований песимізм, в кінці книжки він висловлює поміркований оптимізм і віру в майбуття.

Таким чином, для В. Д. Варзацького, випускника історичного факультету Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова 1973 р., який пройшов складний життєвий шлях, останнім часом притаманне відродження почуттів своєї молодості. Човен автора повертається до рідної гавані під прапором Історії. Видані книжки, особливо «Історичні етюди», засвідчили особливий глибокий історично-літературний таланти нашого колеги, яскравого представника одеської історичної спільноти.